

Perviz
Nâtil Hânleri

de yayımlandı. Bediüzzaman Fürûzanfer, Bahâr, Saîd-i Nefîsî ve Abbas İkbâl-i Âştî-yânî gibi üstatlardan ders aldı. Fürûzanfer'in danışmanlığında Fars aruzu üzerine hazırladığı doktora çalışmasını 1943'te tamamladı. Aynı yıl, 1979'a kadar devam eden edebiyat ağırlıklı aylık *Sûhân* adlı dergiyi çıkarmaya başladı. 1948-1950 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi'nde yüksek dil bilimi eğitimi gördü ve güzel sanatlar bölümünün derslerine katıldı. Dönüşünde İçişleri bakan yardımcılığına getirildi. 1957'de Amerika'dan aldığı bir davetle görevinden ayrılıp oraya gitti ve çeşitli üniversitelerde bilimsel etkinliklerde bulundu.

İran'a geri geldiğinde Azerbaycan valiliğine tayin edilen Perviz Nâtil daha sonra Mâzenderan milletvekili seçildi ve 1962 yılında Kültür bakanı oldu. Bu görevde iken ders kitaplarında yaptığı düzenlemeler eğitim ve öğretim alanında büyük bir reform sayıldı. Onun başkanlığı sırasındaki hizmetlerinden biri de kurduğu okur yazar birlikleriyle halkın okuma yazma oranını yükseltmeye çalışmasıdır. Mart 1964'te bakanlıktan istifa ederek kendini ilme ve edebî faaliyetlere adadı. Öncelikle Bünyâd-i Ferheng-i İran adıyla bir kurum oluşturdu ve bu kurum aracılığıyla İran'la ve İslâmiyet'le ilgili birçok eserin yayımını gerçekleştirdi. Bir ara Şâhnâme Kurumu'nun başkanlığında bulundu; çok sayıda kongre ve ilmî toplantıya katıldı. Son dönemde şah tarafından getirildiği senatörlük görevi, 1979 İran İslâm Devrimi'nin ardından Pehlevî rejiminin suçlularından biri olarak itham edilmesine ve dört ay hapis yatmasına yol açtı. 23 Ağustos 1990'da Tahran'da öldü. Hânleri şiirde yenilik taraftarı idi; ancak bu hususta aşırılığa karşı çıkmıştır. İlk yazdığı "Mâh der Mirdâb" (1937) ve "Yağmâ-yı Şeb ü Zuhr" (1942) adlı şiirleriyle meşhur olmuştur. Onun için "gençken şair, orta yaşlarda edip, ileri yaşlarda klasik edebiyat görüş sahibi üstat" tanımı yapılır. Kitaplarının yanında başta kendi dergisi *Sûhân* olmak üzere birçok dergide makaleleri yayımlanmıştır.

Eserleri. A) Telifleri: *Tahkik-i İntikâdi der 'Arûz-i Fârsî* (Tahran 1327 hş./1948, doktora tezidir); *Vezn-i Şî'r-i Fârsî* (Tahran 1337 hş./1958); *Der Bâre-i Zebân-i Fârsî* (Tahran 1340 hş./1961); *Zebân Şî'nâsî ve Zebân-i Fârsî* (Tahran 1343 hş./1964); *Ferheng ve İctimâ'* (Tahran 1345 hş./1966); *Şî'r ve Hüner* (Tahran 1345 hş./1966); *Târîh-i Zebân-ı Fârsî* (Tahran 1348 hş./1969; Farsça'nın tarihi açısından önemli olan son üç eser N. H. Ansari tarafından İngilizce'ye çevrilmiş ve bir cilt halinde yayımlanmıştır: *A History of the Persian Language*, Delhi 1977); *Destûr-i Zebân-i Fârsî* (Tahran 1351 hş./1972); *Terânehâ* (Tahran 1353 hş./1974); *Hüner ve Edebiyyât-ı İmrûz* (baskı yeri yok, 1366 hş./1987, Sîmîn Dânişver ile birlikte); *Hefâtâd Sûhân* (Tahran 1367 hş./1988). **B) Neşirleri:** İbn Sinâ, *Me'hâricü'l-hurûf yâ esbâbü'l-hudûşî'l-hurûf* (Tahran 1333 hş.); *Çend Nükte der Taşhîh-i Divân-ı Hâtûz* (Tahran 1338 hş./1959); Ferâmurz Errecânî, *Semek-i 'Ayyâr* (I-V, Tahran 1343 hş./1964); *Rüstem ve Sührâb: ez Şâhnâme-i Firdevsî* (Tahran 2536 şş./1977). **C) Tercümeleleri:** Pushkin, *Duhter-i Sürvân* (Tahran 1310 hş., Fransızca'dan); Joseph Bedier, *Tristân u İzût* (Tahran 1357 hş., Fransızca'dan).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Cafer Yâhakkî, *Çân Sebû-yi Teşne*, Tahran 1374 hş./1995, s. 102,103, 231, 232; Yedullah Celâîlî Pendârî, "Hâtrât-i Perviz Nâtil Hânleri", *Âyende*, XVI/5-8, Tahran 1369 hş., s. 427-453; İrec Efşâr, "Doktor Perviz Nâtil Hânleri", a.e., XVI/9-12 (1369 hş.), s. 648-663; "Doktor Perviz Nâtil Hânleri", *İrânâme*, VIII/2, Washington 1990, s. 656-664; Ahmad Tafazzolî, "Farhang-e Târîki-e Zabân-e Fârsî", *Elr.*, IX, 272.

RIZA KURTULUŞ

PESANTREN

Endonezya'da geleneksel din eğitimi kurumu.

Cava dilinde "öğrenci yeri" anlamına gelen **pesantren** kelimesi, **kiai** denilen ve öğrencilerle aynı kampüs içerisinde yaşayan hocaların klasik din bilimlerini okuttuğu özel eğitim kurumuna verilen addır. Tarihi İslâm öncesi döneme kadar gitmekte ve eskiden şehirlerin uzağında ıssız ormanlık ve dağlık bölgelerde Hindu-Budist inançlarının ve mistik felsefenin öğretildiği eğitim merkezlerinden XV. yüzyılın sonlarına doğru İslâmiyet'in benimsenmesiyle birlikte bugünkü şekline dönüştüğü kabul edilmektedir. Cava'daki Demak Sultanlığı'nın sözlü geleneklerine göre ise pesantrenler

ilk defa, XV. yüzyılın ikinci yarısında Cava adasının İslâmlaşmasında önemli rol oynayan velîler tarafından kurulmuştur. Pesantrenler zamanla kırsal kesimlere köklü biçimde yerleşerek çevrenin mânevî, kültürel ve sosyoekonomik hayatına yön vermişler, sömürge döneminde de yabancı güçlere karşı bir muhalefet merkezi oluşturmuşlardır.

XV. yüzyıldan beri varlıklarını sürdüren pesantrenlerde verilen eğitimin kalitesi yönetici hocanın (kiai) kişiliğine ve ilmî seviyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Hocalar halk arasında dinî bilgisi derin ve gizemli güce sahip karizmatik liderler olarak tanınır. Eğitim ve öğretimin yanı sıra çevredeki müslüman halkın örf ve âdetlerinde, mübarek gün ve gecelerde, dinî toplantı ve merasimlerin icrasında önemli rol oynayan hocalar gönüllü görev yapar, geçimlerini de pesantren çevresinde yer alan kendilerine ait piriñç tarlalarıyla bağ ve bahçelerde çalışarak temin ederler. Bu arada öğrenciler de eğitimin yanı sıra bu arazilerde çalışır, ayrıca aileleri kendilerine destek sağlar. Kampüsteki cami ve yurtlar bu işler için kurulmuş vakıf fonlarıyla inşa edilir.

Eğitim ve öğretim, hocanın yönetimi altında üstat denilen yardımcıları ve ileri seviyedeki öğrencilerle birlikte yapılır. Öğrencilerin büyük bir kısmı yatılıdır; bunların dışında çevredeki yerleşim merkezlerinden gelen öğrenciler de bulunmaktadır. Bazı pesantrenler tarikatla bağlantılı olup tarikata yalnız ileri seviyedeki öğrenciler ve eğitimciler girebilir. Geleneksel pesantrenlerde belirli bir sınıf sistemi, müfredat programı, başarı durumunu ölçen sınav sistemi ve diploma verme gibi modern eğitimin öngördüğü usuller yoktur. Buralarda öğrencilerin mânevî ve ahlâkî durumunu yükseltmeyi ön planda tutan ve daha çok ezberciliğe dayanan bir eğitim sistemi hâkimdir. Geleneksel pesantrenler eğitim seviyeleri bakımından dört kısma ayrılır. Küçük çaptakiler sadece gündüzlü öğrencilere Kur'an ve temel dinî bilgiler öğretir. Orta seviyedekiler yatılıdır ve belirli konulara dair bazı kitapları okurlar. Bir üst seviyedekilerde daha muhtevalı öğretim yapılırken seçilmiş dallarda derinleşen yüksek seviyedekilerde ihtisas eğitimi verilir. Çocuklar eğitim ve öğretim yanı sıra nöbet tutma, arazide çalışma, yemek yapma ve temizlik gibi günlük işlerde de beceri kazanırlar. Geleneksel tipteki bir pesantren kampüsü içerisinde hocanın ve yardımcılarının evleri, bir mescid, derslikler, toplu faaliyetler ve spor için ayrılmış geniş bir meydan, öğrenci yurtları ve çev-

resinde öğrenciler tarafından ekilip biçilen araziler yer alır. Yakın dönemlerde açılan modern pesantrenlerde ise büyük bir cami, kütüphane, kitap satış yeri, misafirhane, oyun alanları ve diğer sosyal tesisler bulunur. Bazı pesantrenler kurucularının ölümüyle birlikte işlerliğini kaybederken bazıları mirasçıları vasıtasıyla birkaç nesil devam ettirilir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru sömürge hükümeti tarafından modern eğitim sistemine dayanan Batı tipi okullar açılınca kadar Endonezyalılar'ın yegâne eğitim kurumu pesantrenlerdi. 1831 yılında Hollandalılar'ın yaptığı bir araştırmaya göre sadece Cava adasında irili ufaklı 1853 pesantren ve 16.556 öğrenci bulunuyordu. Önceleri yalnız din eğitimi veren pesantrenler, 1930'lu yıllardan itibaren yenilikçi cemiyetlerin Batı tipinde özel okullar kurmasıyla birlikte onların programlarından esinlenerek müfredatlarını geliştirmeye başladılar. 1960'lı ve 1970'li yıllara geldiğinde ise kendilerini tamamen yenilemek zorunda kaldılar. Bunda, ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi sonucu Din İşleri Bakanlığı'nın çoğunluğu köylerde olmak üzere binlerce yeni ilkokulla medrese açmasının etkisi büyüktür. Pesantrenlerde devletin açtığı bu okullar örnek alınarak din derslerinin oranı % 30'a kadar düşürüldü ve genel eğitimin öngördüğü dersler müfredata eklendi. Modern pesantrenlerde eğitim dili olarak kültür derslerinde Endonezya dili ve Arapça, din derslerinde Arapça ve İngilizce, fen derslerinde yalnız İngilizce kullanılmaktadır. Öğrencilerin de sadece Arapça ve İngilizce konuşmaları zorunludur. Böylece bazı modern pesantrenler özel kolejlere benzer bir duruma gelmiştir. Bu arada birçok pesantren tamamen meslekî eğitime yönelerek bilgisayar, şoförlük, otomobil tamirciliği gibi kurslar düzenleyip kırsal kesimlerin kalkınmasına katkı sağlamıştır (ayrıca bk. *DiA*, XI, 199-200). Geleneksel pesantren öğrencilerinin büyük çoğunluğu eskiden erkek olmakla birlikte yakın dönemlerde kızlar için de müstakil pesantrenler kurulmuş ve kız öğrencilerin sayısında önemli artışlar kaydedilmiştir. Bazı pesantrenlerde ise kız ve erkek öğrenciler aynı sınıflarda eğitilmektedir.

Pesantrenler, bir yandan geleneksel eğitimin bazı özelliklerini muhafaza ederek klasik yapılarını korumaya çalışırken bir yandan da modern eğitim sistemine göre yeni okullar ve kurslar açmak suretiyle varlıklarını sürdürmektedir. Ancak iyi eğitim almış öğretim kadrolarının yetersizliği ve

hocaların bazı geleneksel uygulama ve düşünce tarzlarından vazgeçememeleri sebebiyle bunlar, hıristiyanların ve yenilikçi müslüman grupların kurduğu özel okullarla devlet okulları seviyesinde bir eğitim kalitesine sahip olamamıştır. Din İşleri Bakanlığı'nın verilerine göre 2000-2001 öğretim yılında ülke genelinde pesantren sayısı 11.313, öğrenci sayısı 2.737.805, Endonezya'daki yedi-on sekiz yaş arası toplam öğrenci sayısı ise 56.336.325'tir. Bu durum pesantrenlerde okuyanların oranının % 5 civarında olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia: 1900-1942*, Oxford 1973, s. 14-17; *Profil Pesantren* (ed. S. Prasodjo v.dğr.), Jakarta 1974; K. A. Steenbrink, *Pesantren, Madrasah, Sekolah: Recente Ontwikkelingen in Indonesisch Islamonderricht*, Meppel 1974; H. Mahmud Yunus, *Sejarah Pendidikan Islam di Indonesia*, Jakarta 1979; Z. Dhofier, *Tradisi Pesantren: Studi Tentang Pandangan Hidup Kyai*, Jakarta 1982; B. J. Boland, *The Struggle of Islam in Modern Indonesia*, The Hague 1982, s. 114-117; *The Crescent in the East: Islam in Asia Major* (ed. R. Israeli), London 1982, s. 150-151, 171-173, 183-186; S. Prasodjo, "The Kyai, the Pesantren and the Village: A Preliminary Sketch", *Readings on Islam in Southeast Asia* (ed. A. Ibrahim v.dğr.), Singapore 1985, s. 240-246; *Pesantren dan Pembaharuan* (ed. M. D. Rahardjo), Jakarta 1983; M. Ziemek, *Pesantren dalam Perubahan Social*, Jakarta 1986; T. Abdullah, "Pesantren in Historical Perspective", *Islam and Society in Southeast Asia* (ed. T. Abdullah - S. Siddique), Singapore 1986, s. 80-107; *The Impact of Pesantren in Education and Community Development in Indonesia* (ed. M. Oepen - W. Karcher), Jakarta 1988; *Islamic Civilization in the Malay World* (ed. Mohd. Taib Osman), Kuala Lumpur-Istanbul 1997, s. 156-167; L. W. C. van den Berg, "Het Mohammedaansche godsdienstonderwijs op Java en Madoera en de daarbij gebruikte Arabische boeken", *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land, en Volkenkunde*, XXXI, Batavia 1886, s. 519-555; L. Castles, "Notes on the Islamic School at Gontor", *Indonesia*, sy. 1, Ithaca 1966, s. 30-45; M. van Bruinessen, "Kitab Kuning: Books in Arabic Script used in the Pesantren Milieu", *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, CXLVI/2-3, Leiden 1990, s. 226-269; R. L. Winzeler, "Traditional Islamic Schools in Kelantan", *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, XLVIII/1, Singapore 1975, s. 91-103; İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya'da Din Eğitimi Kurumları ve Tarihi Gelişimleri", *Dini Araştırmalar*, V/15, Ankara 2003, s. 37-63; a.mlf., "Endonezya", *DiA*, XI, 199-200; "Pesantren", *Encyclopaedie van Nederlandsch Indië*, 's-Gravenhage 1917-39, III, 388-389; R. A. Kern, "Pesantren", *IA*, IX, 512-514; F. M. Denny, "Pesantren", *EI²* (İng.), VIII, 296-299; H. M. Federspiel, "Pesantren", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 324-326; "Pesantren", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, IV, 99-110.

PESENDİDE

(پسنديده)

┌ Türk müzikisinde bir birleşik makam. ┐

Farsça'da "beğenilmiş, seçilmiş" anlamına gelen **pesendide** kelimesi III. Selim tarafından terkib edildiği kabul edilen az kullanılan bir makamın addıdır. Rast perdesinde karar eden ve inici-çıkıcı seyir karakterinde olan pesendide makamı, yerinde yani bûselik perdesinde yer alan nişâbur makamı dizisinden bir parçanın veya nişâbur beşlisinin nevâ perdesindeki bûselik dizisinden bir parçanın, yerindeki rast veya acemli rast dizi veya beşlisine eklenmesinden meydana gelmiştir. Güçlüsü nevâ perdesi olup bu perdede genellikle bûselik çeşniysiyle yarım karar yapılır.

Bu üç dizinin meydana getirdiği pesendide makamının seyri esnasında bûselik perdesinde nişâbur veya mâhur perdesi kullanılarak inilmişse hüseyinî, düğâh perdesinde rastlı ve rast perdesinde pençgâhî, rast dizisine geçildiğinde nevâda rastlı, segâhta segâh veya ferahnaklı, düğâh perdesinde ise uşşaklı asma kararlar yapılabilir.

Makam rast makamı gibi pest taraftan yegâh perdesine bir rast dördlüsü olarak genişler. Bu sebeple hüseyinî-aşiran perdesinde uşşaklı, yegâh perdesinde rastlı asma kararlar yapılabilir.